

نقد مجموعه «فارسی بیاموزیم»

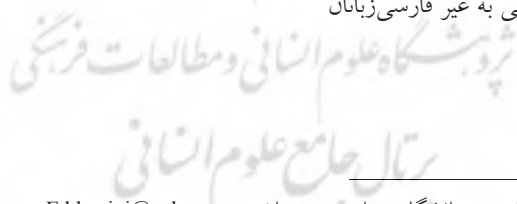
عصمت خویی*
*

محمد پارسانسب**، ناصر کرمانی***
**
***

چکیده

با وجود تنوع منابع الکترونیک، کتاب درسی همچنان اصلی‌ترین ابزار آموزش زبان محسوب می‌شود و نقد و بررسی این کتاب‌ها می‌تواند کیفیت آموزش را ارتقا دهد. مقاله حاضر با روش اسنادی - انتقادی و بر اساس مجموعه‌ای از شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی، به نقد و بررسی ویراست دوم از جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم پرداخته است. با توجه به پنج محور نقد ساختاری، محتوایی، زبانی، روشی و فرهنگی - اجتماعی، از مزایای این اثر می‌توان به شیوه کلی آموزش الفبا، ارائه تمرین‌های ابداعی، انتخاب عنوان‌های کاربردی و طرح موضوع‌های مفید در محتوای درس‌ها اشاره کرد و از معایب آن باید عدم انسجام ساختاری کتاب در ترتیب آموزش حروف و مطالب دستوری و فقدان فهرست منابع و نقص فهرست مطالب را نام برد.

کلیدواژه‌ها: نقد محتوایی، نقد ساختاری، نقد زبانی، نقد روشی، نقد فرهنگی - اجتماعی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان

* استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، E.khoeini@yahoo.com

** استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، Parsanasab63@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران (نویسنده مسئول)،

Naser.kermani1339@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۰۷

۱. مقدمه

امروزه با گسترش روابط بین ملت‌ها، آموزش زبان خارجی یکی از برنامه‌های اصولی بسیاری از کشورها شده است. در ایران نیز چندین دهه است که آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان مورد توجه قرار گرفته و نهادهای دانشگاهی، مذهبی و مؤسسه‌های علمی در این زمینه آثار قابل توجهی را به چاپ رسانده‌اند. به منظور آموزش بهتر و به‌کارگیری روش‌های به‌روز، باید کتاب‌های آموزشی، به‌طور مستمر بازبینی شود تا انطباق آنها با اهداف و نیازهای ما بررسی شود و در صورت نیاز اصلاحات لازم صورت پذیرد.

کتاب «فارسی بیاموزیم» را حسن ذوالفقاری (دانشگاه تربیت مدرس)، مهبد غفاری (دانشگاه کمبریج) و بهروز محمودی بختیاری (دانشگاه تهران) تألیف کرده‌اند و انتشارات مدرسه آن را در سال ۱۳۹۶ منتشر کرده است. در این مقاله ویراست دوم از جلد یکم آن نقد و بررسی می‌شود؛ بدان امید که بیان قوت و ضعف آن به ارتقای کیفیت ویراست دوم بقیه مجلدها و ویراست‌های بعدی کمک کند.

علت انتخاب این کتاب برای نقد، آن است که مؤلفان به روش نوین کلی‌آموزی در خواندن و روش تحلیلی در نوشتن به جای روش سنتی روی آورده‌اند و علاوه بر تغییرات ساختاری تحولات محتوایی نیز در آن صورت گرفته است. این کتاب در حال حاضر در دانشگاه‌های علامه طباطبایی، علوم پزشکی تهران (کالج بین‌الملل)، امام خمینی قزوین و در خارج از کشور در دانشگاه کمبریج تدریس می‌شود.

با توجه به این که آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان رشته‌ای دانشگاهی است و این رشته در تعدادی از دانشگاه‌های کشور دایر است، لازم است کتاب‌های درسی این رشته ضمن هماهنگی با معیارهای آموزش زبان با معیارهای ارزش‌سنجی کتاب‌های درسی دانشگاهی نیز همخوانی داشته باشد.

در این پژوهش، ابتدا مطالب و محتوای درس‌ها و تمرین‌های کتاب را به‌صورت مجزا نقد و بررسی کرده نقاط قوت و ضعف را مشخص کرده‌ایم و در پایان توصیه‌هایی را برای بهبود کیفی مطالب کتاب، از جمله تعیین شاخص‌هایی در زمینه فرهنگی-اجتماعی ارائه نموده‌ایم. درباره نقد و بررسی مجموعه «فارسی بیاموزیم» مقاله‌هایی با رویکردهای مختلف نوشته شده است. در این رابطه بعضی از مقاله‌ها به‌طور مستقل و بعضی به شیوه مقایسه‌ای به بحث پرداخته‌اند که در جدول زیر به سه مورد از آنها اشاره می‌کنیم:

جدول ۱. سه نمونه مقاله، درباره نقد و بررسی مجموعه «فارسی بیاموزیم»

ردیف	عنوان مقاله	چهارچوب	ناقدان	سال نقد	ارزیابی
۱	بررسی مقابله‌ای تصاویر به کار رفته در کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» و «زبان فارسی»	«نشانه شناسی اجتماعی تصویر» کرس و لیون	وکیلی فرد و آقایی	۱۳۹۵	تصاویر به کار رفته در کتاب «زبان فارسی» اغلب از نوع باز نمودی مفهومی و طبقه بندی کننده هستند، در حالی که در تصاویر کتاب «فارسی بیاموزیم» هم از نوع تعاملی روایتی هم از نوع مفهومی طبقه بندی کننده هستند.
۲	توصیف و تحلیل «فارسی بیاموزیم»	الگوی لیتل جان (۲۰۱۱)	رشیدی و اله یار	۱۳۹۴	به نقش آفرینی زبان آموزان، ارائه متون اصیل، تأکید بر تعامل و پرورش فعالیت‌های ذهنی متنوع توجه خاص شده است.
۳	بررسی متون خواننداری مجموعه «فارسی بیاموزیم»	نقش‌های هفت‌گانه زبان از دیدگاه هلیدی	رضایی و علی‌پور	۱۳۹۱	در جلد‌های اول تا سوم به نقش‌های زبان توجه ویژه‌ای شده است. نقش تعاملی بالاترین و نقش تخیلی کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است.

طراحی یک متن منسجم به گونه‌ای که بتواند پویایی لازم را به اندیشه زبان آموز بدهد و او را در فراگیری زبان خارجی یا زبان دوم هدایت کند، مستلزم استفاده از دستاوردها و تجربه‌های گذشته است. بی‌گمان نقد میزان موفقیت و شناسایی نقاط ضعف و قوت و آسیب شناسی منطقی و صحیح کتاب، وصول به این اهداف را تسریع می‌کند. با این نگاه ارزشیابی کتاب‌های آموزش زبان، در فرایند یادگیری اهمیت به‌سزایی پیدا می‌کند. کانینگز ورث (۲۰۰۵) در کتاب خود با عنوان مجموعه آموزشی‌تان را انتخاب کنید (Choosing your course book) می‌گوید، «هیچ کتابی به‌طور پیش‌فرض برای زبان‌آموزان مناسب نیست»، بنابراین برای انتخاب کتاب مناسب چاره‌ای جز نقد مجموعه‌های موجود نیست (به نقل از کیا شمشکی، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

تاکنون برای نقد کتاب‌های درسی، به‌ویژه کتاب‌های آموزش زبان، معیارهای نقد بسیاری مطرح شده که در تنظیم هر یک از آنها عوامل متفاوتی مؤثر بوده است. «در این زمینه هم در داخل هم در خارج از کشور، پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته و پژوهشگران متعددی معیارهایی را برای انتخاب کتاب درسی مناسب ارائه داده اند. از میان مؤلفانی چون ویلیامز (Viliyams): ۱۹۸۳، شلدون (Sheldon): ۱۹۸۸، گارینگر (Garinger): ۲۰۰۲، کانینگز

ورث (Counings worth): ۲۰۰۵، موکوندان (Mukundan) و همکاران: ۲۰۱۱، بالاچاندرا (Balachandran): ۲۰۱۴)، به نظر می‌رسد که کانینگز ورث کامل‌ترین معیارها را مطرح کرده باشد. کانینگز ورث مجموعه‌ای از شاخص‌ها را در ۳۰ حوزه برای بررسی کتاب‌های آموزش زبان معرفی کرده است که می‌تواند مبنای خوبی برای نقد کتاب‌های آموزشی باشد. او در ابتدای هر حوزه درباره ویژگی‌های کتاب در زمینه یک مؤلفه معین توضیحات مفصلی می‌دهد و در انتها فهرستی از شاخص‌ها را در همان زمینه ارائه می‌کند (آلن کانینگز ورث به نقل از غریبی، ۱۳۹۵: ۸۷۱). پژوهشگران ایرانی نیز در کتاب‌ها و مقاله‌های خود معیارهای ارزشمندی برای کتاب‌های آموزش زبان تعیین کرده‌اند که در ادامه به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

دهقانی (۱۳۹۷) نوشته‌های پژوهشی را از لحاظ عناصر بیرونی و درونی قابل بررسی می‌داند. عناصر بیرونی مؤلف یا تولیدکننده اثر، برنامه پژوهشی یا گفتمان پژوهشی، انتشارات، خواننده و ناقد را شامل می‌شود. عناصر درونی موضوع، سابقه پژوهش، محتوای تحقیق، ادبیات نگارش را منظور دارد.

فرخزاده (۱۳۸۶) برای نقد و بررسی کتاب درسی مؤلفه‌هایی را در نظر می‌گیرد، از جمله بررسی اهداف، محتوا، روش‌ها، ارزشیابی و همچنین نقد و بررسی شکل ظاهر، ساختار و میزان استفاده از تکنولوژی آموزشی.

رضی (۱۳۸۸) برای نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی معیارهای پنج‌گانه‌ای را در مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی» ارائه می‌دهد. این شاخص‌ها عبارتند از نقد ظاهری، ساختاری، زبانی، روشی و محتوایی که هر یک از اینها خود به عناصر جزئی تری تقسیم می‌شود. نویسندگان مقاله حاضر با مطالعه این معیارها و معیارهای دیگر، مجموعه‌ای از شاخص‌ها را با محوریت ملاک‌های احمد رضی برای نقد این مجموعه تعریف کرده‌اند.

۲. شاخص‌های نقد این جستار با محوریت معیارهای رضی (۱۳۸۸)

الف) شاخص‌های نقد ساختاری

- واحدهای یادگیری از یک نظام طبقه بندی شده برخوردار باشد.
- اهداف کلی کتاب و اهداف هر واحد یادگیری برای معلم و زبان‌آموزان معلوم باشد.

- کتاب پیش‌گفتار و مقدمه داشته باشد.
- در ابتدای درس‌ها، زمینه جلب توجه فراگیران به موضوع متن و نگاه معلم به روند تدریس فراهم شده باشد. در انتهای هر واحد درسی، جمع‌بندی لازم صورت گرفته باشد و در صورت لزوم، نتیجه ارائه شده باشد.
- پرسش‌ها، تمرین‌ها و فعالیت‌های لازم و با کیفیت مناسب، برای یادگیری و فهم مطالب در کتاب گنجانده شده باشد.
- از تصاویر، عکس‌ها، شکل‌های متناسب با موضوع استفاده شده باشد؛ کتاب دارای نمودارها و جدول‌های متناسب با موضوع باشد و نحوه چینش جدول‌ها و نمودارها در لابه‌لای مطالب مطلوب باشد، حس کنجکاوی زبان‌آموزان را برانگیزد و به یادگیری آنها کمک کند.
- کتاب فهرست‌های لازم را اعم از فهرست مطالب، فهرست منابع، جدول‌ها و نمودارها و فهرست واژه‌های دشوار (واژه‌نامه) و غیره داشته باشد.

ب) شاخص‌های نقد زبانی

- معیارهای زبان یا زبان‌هایی که مؤلف برای نوشتن متن‌ها به کار گرفته رعایت شده باشد.
- متن از دوام و انسجام معنایی برخوردار باشد.
- اجزای جمله‌ها درست در جای خود نشسته و قواعد دستوری رعایت شده باشد.
- پیوند جمله‌ها و بندها به درستی رعایت شده باشد. جمله‌ها رسا و پاراگراف‌ها متعادل باشند.
- از علایم سجاوندی درست و به‌جا استفاده شده و قواعد نگارشی رعایت شده باشد.
- از کاربرد واژه‌ها و تعبیرهای مهجور و ساخت‌های نحوی فارسی کهن، پرهیز شده باشد.
- به تناسب زمینه متن، از اصطلاحات و تعبیرات مناسب استفاده شده باشد.
- رسایی و روانی جمله‌ها رعایت شده و انشایی پاکیزه و شایسته مباحث کتاب داشته باشد.
- برای اسامی و اصطلاحات خارجی در پانویس معنی معادل آمده باشد.

- دستور خط فارسی مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی رعایت شده باشد.

ج) شاخص‌های نقد روشی

- مؤلف تا چه اندازه به اصول و ضوابط روشی که برای طرح مطالب کتاب از آن استفاده کرده، پایبند بوده است؟
- نویسنده در استفاده از منابع تا چه مقدار مقید به رعایت امانت بوده است؟
- نویسنده تا چه اندازه با معرفی منابع کمکی، زمینه مطالعه و فعالیت‌های بعدی زبان‌آموز را فراهم آورده است؟ (آیا به منابع الکترونیکی، نوارهای صوتی و تصویری، نرم‌افزارها و پایگاه‌های اینترنتی نیز توجه داشته است؟)
- مؤلف تا چه میزان از علوم جدید مانند زبان‌شناسی، روان‌شناسی، علوم تربیتی در شیوه ارائه مطالب بهره برده است؟ آیا به یافته‌های رشته‌هایی مانند برنامه‌ریزی درسی و تکنولوژی آموزشی در شیوه یاددهی و یادگیری توجه داشته است؟
- به ویژگی‌های شخصیتی و روحی مخاطبان تا چه اندازه توجه داشته است؟
- برای تفهیم مطالب تا چه اندازه از مثال‌ها و نمونه‌های درست استفاده کرده است؟

د) شاخص‌های نقد محتوایی

- موضوع و محتوای واحدهای یادگیری به‌روز باشد.
- کتاب، جامعیت لازم را داشته باشد (با توجه به اهداف کلی، رفتاری و آموزشی تنظیم شده باشد).
- مطالب درس‌ها با مطالب درس‌های قبل و بعد از خود در صورت وابسته بودن مرتبط باشد.
- با طرح موضوع‌ها و سؤال‌های جدید، افق‌های تازه‌ای به روی زبان‌آموزان گشوده باشد.
- بین محتوای اصلی هر واحد درسی و موضوع‌های جنبی تناسب لازم را ایجاد و رعایت کرده باشد (بیش از حد یا کمتر از حد نیاز به موضوع‌های فرعی نپرداخته باشد).

- محتوا با توجه به زمینه‌های شناختی، مهارتی و عاطفی زبان‌آموزان تنظیم شده باشد.
- در صورت لزوم به پیوند با سایر علوم و رشته‌ها توجه کرده باشد.

ه) شاخص‌های نقد فرهنگی - اجتماعی

- در گفت‌وگوها سخن چگونه آغاز شده است؟
- نویسنده تا چه اندازه در طرح مسایل عاطفی برای بیان استحکام روابط خانوادگی و اجتماعی موفق بوده است؟
- نویسنده تا چه اندازه به شناخت هویت فراگیران اهمیت داده است؟
- نویسنده برای آشنایی زبان‌آموزان با شغل‌های گوناگون، چگونه عمل کرده است؟
- نویسنده تا چه اندازه در شناساندن رسوم و سنن ملی، هنرهای بومی، ادبیات ملی، مشاهیر و بزرگان علم و ادب، اماکن تاریخی، جاذبه‌های گردشگری، شهرهای زیارتی و غیره موفق عمل کرده است؟

۳. نقد ویراست دوم کتاب «فارسی بیاموزیم»، جلد نخست، با توجه به شاخص

الف) نقد ساختاری

در نقد ساختاری وجود یک نظام طبقه‌بندی شده بین واحدهای یادگیری و یکپارچگی و انسجام میان محتوای آنها از ملزومات کار نقد است. در بخش اول (آموزش حروف الفبا و الزامات آن) چینه‌شناسی منطقی و دقیقی در آموزش حروف و محتوایی درس‌ها صورت نگرفته است. درست است که شیوه آموزش این کتاب کلی آموزشی است، اما کلی آموزشی نیز تابع قوانینی است که باید آنها را رعایت کرد. در تمام درس‌های این قسمت این سه دستور به ترتیب تکرار می‌شود: ۱. به معلمت گوش کن و دور حرفی که صدای .... دارد دایره بکش، ۲. بنویس (Write)، ۳. بخوان (Read).

نخست، جای آموزش مهارت سخن گفتن از چهار مهارت آموزش زبان (گوش کردن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن) خالی است. دوم، در تمام درس‌ها مهارت نوشتن را قبل از خواندن آموزش داده است، در حالی که اولویت آموزش با خواندن است. سوم، در بیشتر

درس‌ها (هم در خواندن هم در نوشتن) کلمه‌ها و جمله‌هایی آموزش داده شده است که زبان‌آموز با بعضی از حروف آنها آشنا نشده و آنها را نیاموخته است.

۱. بررسی ساختاری واحدهای یادگیری (درس‌ها): با وجود چینش منطقی و درست اکثر درس‌ها، بین بعضی از آنها که از لحاظ محتوا با یکدیگر نزدیک اند، فاصله افتاده است. برای نمونه، پیشنهاد می‌شود که درس ۱۵ با عنوان «خانواده ما»، بعد از درس ۱۳ با عنوان «خانواده من» بیاید. در کنار هم بودن درس‌هایی که از لحاظ موضوع مشترک و در واقع مکمل یکدیگرند، می‌تواند پاسخ‌گویی به سؤال‌های ذهنی زبان‌آموزان را سرعت دهد. درباره ساختار واحدهای درسی در قسمت نقد و بررسی مطالب بخش دوم بیشتر سخن خواهیم گفت.

۲. بررسی انسجام و ارتباط منطقی میان محتوای درس‌ها: گاهی در متن درس‌ها هماهنگی لازم رعایت نشده است، به عنوان مثال در صفحه ۸۵ (تمرین هفتم، درس ۷)، از زبان‌آموز خواسته شده که شماره هر تصویر را جلوی شغل مربوط به آن بنویسد. تعداد تصویرها هشت تاست، در حالی که زبان‌آموز در درس قبل، اعداد ۱ تا ۵ را آموخته است. در صفحه ۸۸ (تمرین یازدهم از همین درس) یک بار دیگر عددها از ۱ تا ۱۰ آموزش داده می‌شود.

بعضی متن‌ها با عنوان درس هماهنگی ندارد. برای نمونه، عنوان درس ۲۴ «خواهرم از من بزرگتر است» برگرفته از متن نیست و در هیچ تمرینی از متن نیامده است. متن تمرین ۱ در همین درس (خواهرم از من بزرگتر است) با موضوع درس آموزش صفت برتر (تفضیلی) و برترین (عالی) تناسب چندانی ندارد و ذهن زبان‌آموز را بیشتر به سوی صفات متضاد می‌کشاند تا صفت ساده که زمینه‌ساز صفت برتر و برترین است. متن تمرین ۱ درس ۲۴:

«خانم امینی: مریم، اتاقت خیلی کثیف است.

مریم: ببخشید مامان، الان تمیز می‌کنم.

خانم امینی: من هم باید ظرف‌های کثیف را بشویم.

مریم: سطل آشغال اتاقم پر است.

خانم امینی: خوب، آن را در کیسه زباله خالی کن» (ص ۱۹۳).

این ناهماهنگی، کم و بیش، در تمرین‌های ۲، ۳ و ۴ همین درس نیز وجود دارد

(ص ۱۹۴).

مشکل دیگر یکسان نبودن بعضی عنوان‌ها با عنوان‌های درس‌های دیگر از لحاظ شکل نوشتار است. در برخی عنوان به صورت جمله رسمی و در برخی به صورت گفتار محاوره‌ای است. برخلاف عنوان همه درس‌ها، عنوان درس ۲۹ «باید چه کار کنه؟» نوشته شده است (ص ۲۲۳).

۳. شاخص دیگر نقد ساختاری، معلوم بودن اهداف کلی کتاب و اهداف هر واحد یادگیری برای معلم و زبان آموز است. در این کتاب اهداف آموزشی هر درس به طور مجزا در ابتدای شیوه آموزش هر درس در کتاب راهنمای معلم و اهداف کلی در پیشگفتار «فارسی بیاموزیم» آمده است. مهم‌ترین اهداف عبارتند از اینکه زبان‌آموزان ۱- زبان مادری خود را درک کنند، ۲- از میراث فرهنگی، ملی و دینی خود استفاده کنند، ۳- با مظاهر فرهنگی، دیدنی‌ها و مشاهیر ایران آشنا شوند، ۴- پلی بین فرهنگ محل زندگی خود و فرهنگ ملی ایران برای بهتر زیستن ایجاد کنند، ۵- با فرهنگ ملی خود پیوند برقرار کنند و آن را به نسل‌های بعد انتقال دهند، ۶- از آثار فارسی استفاده کنند، ۷- فرهنگ، هنر و ادب ایران را به دیگران معرفی کنند.

باید توجه داشت که اگر هدف از تألیف این کتاب آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان است، هدف‌های ۱، ۲، ۵ بی‌معنی است. فرهنگ ایرانی فرهنگ زبان‌آموزان نیست و ما در این کتاب توجهی به فرهنگ زبان‌آموزان غیر ایرانی نداریم. بنابراین اکنون که کتاب تألیف شده، باید دید هنگام نوشتن آن چه اهداف پیدا و پنهانی در ذهن نویسندگان بوده است و آنها را در شمار هدف‌ها آورد. چنانچه در محتوا بخش‌هایی با عنوان و مضمون آشنایی و پرورش فرهنگ ملی و بومی برای ایرانیان هست، باید حذف شود، زیرا فرهنگ ایرانی بومی زبان‌آموزان نیست و بنا نیست فارسی زبان این کتاب را آموزش ببینند. نباید چنین برداشت شود که هدف تحمیل فرهنگ است، ولی می‌توان هدف و محتوا را آشنایی زبان‌آموزان با فرهنگ ایرانی به عنوان فرهنگی دیگر عنوان کرد و برای آن محتوا درست کرد.

۴. شاخص دیگر داشتن تمرین‌های مناسب و فراوان برای فعالیت زبان‌آموزان در کلاس و خانه است. وجود چنین تمرین‌هایی از نقاط قوت این کتاب است. تمرین‌هایی اعم از مرتب کردن جمله‌های بهم ریخته، پر کردن جاهای خالی، جمله‌های مربوط به آموزش دستور، گفت‌وگو در موقعیت‌های متفاوت، مانند خرید و احوال‌پرسی و دیدار بستگان و دوستان و پرسش از ملیت افراد و آشنایی با شغل‌ها و زمینه‌های دیگر. در این کتاب از تصویر، عکس، شکل، نمودار و جدول‌های متناسب با موضوع استفاده شده است که چپ‌نشان

آنها در لابه‌لای مطالب، حس کنجکاوی زبان‌آموزان را برمی‌انگیزد و بر سطح و سرعت یادگیری آنان می‌افزاید.

۵. بررسی فهرست‌ها: از مجموعه فهرست‌های لازم برای یک کتاب درسی، این کتاب دو فهرست را دارد، یکی فهرست مطالب که ناقص است و دیگری فهرست واژگان (واژه‌نامه) که با دقت و ظرافت خاصی تهیه شده است. نقایص فهرست مطالب عبارتند از: ۱- نام نبردن از پیش‌گفتار، فهرست صفحه‌های آموزش الفبا (۲-۵۲)، و واژه‌نامه (۲۳۷-۲۶۲)، ۲- تنظیم از چپ به راست، برخلاف شیوه مرسوم کتاب‌های فارسی، ۳- متفاوت بودن برخی از عنوان‌های درس با فهرست مطالب که در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۲. اختلاف عنوان‌ها در فهرست مطالب و درس‌ها، در جلد ۱ از مجموعه فارسی پیام‌زیم

ردیف	عنوان در فهرست	شماره درس	عنوان در درس	صفحه
۱	سارا، این آمانداست.	۴	سارا، این آناست.	۶۵
۲	اهل کجایی؟ اهل تهرانم.	۵	اهل کجایی؟	۶۹
۳	چند ساله هستی؟	۱۱	چند سالت است؟	۱۰۹
۴	آن چند است؟	۱۶	این چند است؟	۱۳۳
۵	روزانه چه کار می‌کنید؟	۱۸	هر روز چه کار می‌کنید؟	۱۴۷
۶	خیلی گران است! خیلی ارزان است!	۲۳	خیلی گران است! چه قدر ارزان است!	۱۸۵
۷	باید چه کار کند؟	۲۹	باید چه کار کند؟	۲۲۳

ب) نقد محتوایی

۱. روزآمد بودن محتوای واحدهای یادگیری یکی از امتیازات برجسته هر کتاب آموزشی است. این کتاب با وجود به‌روز بودن اغلب موضوع‌ها، در بعضی از قسمت‌ها رنگ کهنگی دارد، از جمله در تمرین ۱۲ درس ۲۲، شعر ایرج میرزا:

هان! ای پسر عزیز دل‌بند   بشنو ز پدر نصیحتی چند
می‌باش به عمر خود سحرخیز   وز خواب سحرگهان بپرهیز
دریاب سحر کنار جو را   پاکیزه بشوی دست و رو را

«هان» صوت تنبیه و به معنی «آگاه باش» است که در زبان محاوره امروزه به این معنا کاربرد ندارد.

«بشنو»، امروزه به جای آن «گوش کن» به کار می‌رود.

«می‌باش» امروزه بدون «می» به کار می‌رود.

«سحرگهان» امروزه کاربردی ندارد.

«دریاب سحرکنار جو را»، فضای این جمله امری کاملاً قدیمی و کهنه است.

بعضی از تصویرها نیز رنگ کهنگی دارد، از جمله در صفحه ۱۹۵ تصویر کتاب‌هایی است که قیمت روی آنها ۷۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰ ریال نوشته شده که نسبت به قیمت کتاب‌های امروزی بسیار ناچیز است. تصویر کمد لباس (تمرین ۷، درس ۲۷، صفحه ۲۱۴)، مبل و تلویزیون (تمرین ۱، درس ۲۸، ص ۲۱۷)، تصویر ساعت زنگ دار، پارچ و کتری (تمرین ۱، درس ۲۲، ص ۱۷۷) و بعضی مدل لباس‌ها، کفش‌ها، آرایش‌ها، تیپ‌ها و وسایل و لوازم آشپزخانه غیره در جاهای مختلف کتاب قدیمی است.

۲. کتاب آموزشی باید با طرح موضوع‌ها و سؤال‌های جدید، افق‌های تازه‌ای را به روی زبان‌آموزان باز کند. داشتن عنوان‌های جذاب و کاربردی با موضوع‌های به‌روز، از ویژگی‌های برجسته این کتاب است. عنوان‌هایی مانند «شغل شما چیست؟» (درس ۶) و «سرم درد می‌کند» (درس ۱۹) عنوان‌هایی هستند که زبان‌آموز را به آینده‌نگری و امی دارند و او را با شغل‌های متفاوتی از جمله پزشکی، گزارشگری، معلمی و غیره آشنا می‌کنند.

۳. داشتن تمرین‌های ابتکاری، کتاب فارسی بیاموزیم در این وجه نیز امتیاز ویژه‌ای دارد. نمونه‌های زیر از آن جمله است:

- استفاده از تصویر یک صفحه از تقویم برای آموزش ایام هفته و روزهای تعطیل (درس ۸، تمرین ۲، با عنوان نگاه کن و بگو، ص ۸۹)، که زبان‌آموز را با تطابق ماه‌های خورشیدی و قمری و میلادی آشنا می‌کند.

- استفاده از برگ ثبت‌نام برای امور ورزشی و هنری در ارتباط با بیان علاقه‌مندی‌ها: (درس ۱۷، تمرین‌های ۱۱ و ۱۲ با عنوان‌های «جمله‌های به هم ریخته را مرتب کن» و «گفت‌وگویی به هم ریخته را مرتب کن: ص ۱۶۸).

- استفاده از جدول‌ها (ص ۱۶۱ و درس ۱۷، تمرین ۹ با عنوان «حالا این برگه را پر کن» ص ۱۴۳).

- نوشتن متن‌ها به صورت نمایشنامه (درس ۲۱ با عنوان «بیا پای تخته» ص ۱۷۳).

۴. از شاخص‌های دیگر نقد محتوایی آن است که مؤلف بین محتوای اصلی هر واحد یادگیری و موضوع‌های جنبی تناسب لازم را رعایت کرده باشد، یعنی بیش از حد یا کمتر از حد لازم به موضوع‌های فرعی نپرداخته باشد. در کتاب «فارسی بیاموزیم» جلد ۱، در بیشتر درس‌ها این توازن رعایت شده است، اما در برخی درس‌ها پرداختن به موضوع اصلی درس کم‌رنگ‌تر از موضوع‌های جنبی است و بیشتر حجم درس به مطالب جنبی اختصاص داده شده است، از جمله در موارد زیر:

- درس ۷ با عنوان «اسمش چیست؟»، از این درس دو صفحه اول برای موضوع اصلی (پرسش از اسم) و چهار صفحه بعد به موضوع‌های فرعی (شغل و آموزش اعداد) در نظر گرفته شده است.

- درس ۱۴ با عنوان «بفرمایید» که در آن کمتر از ۳ صفحه به موضوع اصلی و بیشتر از ۳ صفحه به موضوعات فرعی اختصاص یافته است.

۵. از دیگر ملاک‌های نقد محتوایی آن است که مؤلفان در پردازش متن‌ها، به پیوند با سایر علوم و رشته‌ها نیز توجه کرده باشند. در این کتاب هر جا که لازم بوده این پیوند برقرار شده است، از جمله در موارد زیر:

- پیوند با درس ریاضی در عدد نویسی‌ها و آموزش اعداد برای خواندن ساعت و موقعیت‌های خرید و فروش (در درس‌های ۶، ۷، ۹، ۱۴، ۲۳ و غیره).

- پیوند با درس جامعه‌شناسی، برای آشنایی با بنیادهای اجتماعی مانده خانواده و مشاغل مختلف (در درس‌های ۶، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۲۲ و غیره)

- پیوند با علوم طبیعی و جانوری، مانند شناخت فصل‌ها، اعضای بدن، حیوانات و پرندگان (در درس‌های ۱۱، ۱۹، ۲۵ و غیره).

در مجموع متن‌ها با سایر علوم پیوند متناسب دارند و زبان‌آموزان زبان فارسی را در محتوای علوم دیگر یاد می‌گیرند. علاوه بر این، محتوای کتاب را می‌توان از دو منظر تحلیل کرد:

موضوعی: با سرشماری جمله‌ها و موضوع‌های تمرین‌های ۲۸ درس کتاب، مشخص می‌شود که از ۲۵۰ عنوان متنوع، ۱۶۰ مورد دارای محتوای علمی، ۵۰ مورد اجتماعی، ۳۶ مورد اخلاقی و ۴ مورد ادبی است. نسبت‌های این موضوع‌ها در نمودار ۱ آمده است. نمودار نشان می‌دهد که نویسندگان در این جلد بیشترین توجه را به ارائه مطالب علمی و

کمترین توجه را به ادبیات مبذول داشته اند و به مسائل اجتماعی و اخلاقی نیز در حد متوسط پرداخته‌اند.

نمودار ۱. تقسیم‌بندی محتوای مطالب کتاب

آموزشی: محتوای آموزشی جلد اول «فارسی بیاموزیم» در ویراست دوم، به دو قسمت مجزا تقسیم شده است. در چاپ‌های پیشین، حروف الفبا همراه محتوای هر درس آموزش داده می‌شد، اما نویسندگان کتاب در ویراست دوم بنا بر ملاحظات تصمیم گرفته‌اند حروف الفبا را از متن درس جدا کنند و مجموعه آنها را پیش از واحدهای یادگیری (درس‌ها) قرار دهند. در نتیجه کتاب دارای دو بخش مجزای آموزش حروف الفبا و واحدهای درسی شده است. متأسفانه به علت شتاب‌زدگی و عدم دقت همه جانبه در طرح و اجرای جداسازی حروف الفبا و آموزش آن از متن و درس‌ها، مشکلات و نارسایی‌های بارزی به ویژه در بخش اول ایجاد شده است که از چشم خواننده دور نمی‌ماند.

ج) نقد زبانی

برای تشخیص میزان رعایت معیارهای زبان در جلد اول «فارسی بیاموزیم» به نقد و بررسی دو بخش کتاب به صورت مجزا می‌پردازیم:

بخش اول: آموزش الفبا

در این بخش از کتاب که چهل صفحه (۱۲-۵۱) را در بر می‌گیرد، حروف الفبای فارسی و دیگر الزامات آموزش الفبا، اعم از نشانه‌های نوشتاری چندگانه بعضی از آواها و واج‌ها مانند (/u/ و /o/) آموزش داده شده است.

طرح مشترک همهٔ درس‌های آموزش الفبا: بخش آموزش الفبا براساس آموزش مهارت‌های چهارگانهٔ یادگیری (شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) تنظیم شده است. بر همین مبنا در هر درس، ابتدا حرف یا نشانهٔ مورد نظر (با شکل‌های املائی متفاوت آن) در عنوان درس معرفی شده سپس چند تصویر مناسب با موضوع که حرف مورد نظر در آن باشد، همراه با نام و خط آوانگار آورده شده و بعد از آن سه تمرین با عنوان‌های ثابت ارائه شده است. این عنوان‌ها عبارتند از:

۱. به معلمت گوش کن و دور حرفی که صدای .... دارد، دایره بکش.

۲. بنویس (write)

۳. بخوان (Read)

نقد و بررسی بخش اول (آموزش الفبا)

بررسی تمرین‌های ۱ و ۲: هدف اصلی از تمرین ۱، تنها شناخت و تشخیص واج‌های کلمه است، چرا که شیوهٔ مؤلفان در کار آموزش، بهره‌گیری از روش کلی در خواندن و روش تحلیلی در نوشتن است. بنابراین هنگام خواندن (تشخیص حروف) انتظار می‌رود که فراگیر با توجه به تصویر شی و خواندن معلم و تکرار نوار، شکل خواندن آن را به طور کلی یاد بگیرد و آن گاه آن را به هجاها و واج‌ها تجزیه کند. این روش برای خواندن مناسب است، اما برای نوشتن مناسب نیست. لازمهٔ واژه‌هایی که برای آموزش مهارت «نوشتن» گزینش می‌شوند، آن است که زبان‌آموز به جز حرف یا نشانهٔ آموزشی، حروف دیگر آن را قبلاً خوانده باشد.

از مجموعهٔ ۱۲۸ واژهٔ انتخاب شده برای همهٔ درس‌های آموزش الفبا در تمرین دوم (بنویس Write)، ۲۸ واژه فاقد این شرط است. یعنی این واژه‌ها دارای حرف‌هایی هستند که زبان‌آموز با آنها آشنا نیست، اما از او خواسته شده تا واژه‌ها را بنویسد!

جدول ۳. فهرست واژه‌های ناآشنا در آموزش حروف

ردیف	واژه‌ها	حروف آموزش داده نشده	صفحه
۱	آب، بابا	ب	۱۲
۲	باد، تاب	د، ت	۱۳
۳	مداد، آسمان، بادام، دندان	د، س، ن	۱۴ و ۱۵
۴	رستوران	س، و/و	۱۶

ردیف	واژه‌ها	حروف آموزش داده نشده	صفحه
۵	سلام، ممتون، من	ـَ	۱۷
۶	سوسک، است	و، ک، ت	۱۸
۷	ساندویچ، سوئیچ	و/و، ی، چ	۱۹ و ۳۶
۸	بستی	ت	۲۰
۹	توت، ستاره، سوزن	و/و، e/ه	۲۱ و ۲۳
۱۰	چشم	چ	۲۵
۱۱	ویلا، لیوان، شلوار، گاو، گلابی	ل، گ	۳۰ و ۳۱
۱۲	طلوع	ط	۳۵
۱۳	حوله	مصوت مرکب، و/ow	۴۷

پیشنهادهایی برای اصلاح بخش اول (آموزش الفبا)

۱. در آموزش نوشتن حروف الفبا (تمرین دوم: بنویس write) مسیر حرکت قلم با پیکان نشان داده شود.
۲. برای آموزش بعضی از شکل‌های حروف، تمرین در نظر گرفته نشده است. در این رابطه نیز اقدام گردد. این حروف عبارتند از: /a/آ (ص ۱۲)، ه/ه/ه (ص ۲۶)، ا/ا (ص ۳۶)، ه (ص ۳۹)
۳. این شکل «ل» از شکل‌های حرف «آ» و «ب» برای حرف «ب» حذف شود. در نوشتن خط فارسی یک قاعده است که اگر دنباله حرفی روی خط زمینه کشیده شود، حرف بعدی به آن می‌چسبد و این شکل جداگانه‌ای برای حرف نیست مگر در مورد «ع»، «غ» ، «ه» (ص ۱۲ و ۱۳).
۴. همراه با «آ»، «ا» نیز آموزش داده شود. (ص ۱۷)
۵. شکل مصوت «و» برای مصوت بلند «u/» حذف شود. این قاعده خط عربی است و در خط فارسی کاربردی ندارد. در فارسی همان حرف «و» را بدون حرکت می‌نویسیم.
۶. در کنار «ا-ه»، «ا-» نیز آموزش داده شود. (ص ۲۶)
۷. کلمه‌هایی مانند «سویچ و رییس» را به همین شکل بنویسیم نه با همزه. (ص ۳۶)
۸. از اسم‌های معنی مانند «غنا» برای آموزش «غ» استفاده نکنیم. (ص ۴۴)
۹. در آوانگاری کلمه‌هایی مانند حوله از مصوت مرکب ow/ استفاده کنیم: howle نه hole (ص ۴۷).

در تمرین‌های «بخوان» نیز مانند تمرین‌های «بنویس» جمله‌ها و کلمه‌هایی ارایه شده که زبان‌آموز با بعضی حروف آنها آشنایی ندارد. از آوردن این گونه کلمه‌ها و جمله‌ها برای آموزش مهارت خواندن استفاده نکنیم.

جدول ۴. جمله‌هایی که بعضی از حروف کلمه‌های آنها آموزش داده نشده

ردیف	جمله	حروف آموزش داده نشده	صفحه
۱	بابا آمد. بابا آب داد.	ب، م، د	۱۲
۲	بابا تاب دارد. بابا آب دارد	ت، د، ر	۱۳
۳	بابا بادام دارد. مامان مداد داد/ مامان نان داد. بابا دندان درد دارد	د، ر	۱۴ و ۱۵
۴	باران بارید. رابرت در رستوران است.	ت، س، و، ا	۱۶
۵	رابرت انار دارد. باران از ابر بارید.	ت، د، ز، ی	۱۷
۶	آناناس در دست سارا است. سارا از سوسک ترسید.	د، و، ک، ت، ی	۱۸
۷	باد در را بست. نادر مدال دارد.	ت، ل	۱۹
۸	نادر بستنی دوست دارد، اما ندا سیب دوست ندارد. ایران را دوست دارم.	ت، و، ـ	۲۰
۹	ستاره در آسمان است. رابرت توپ دارد. آن زن سوزن دارد. سوزن روی میز است.	هـ، ـ و	۲۱ و ۲۳
۱۰	موش، چشم و گوش دارد. آرمان نامه نوشت. مداد آرمان بزرگ است.	چ، و، /v/، گ	۲۵ و ۲۶
۱۱	ندا یک کیک خرید. او شیر را با نی خورد.	خ، و، /o/	۲۷
۱۲	پاوروتی دو آپرا خواند.	و، /v/، واو معدوله در خوا، /xa/	۲۹
۱۳	ویلا، لیوان، گاو، شلوار، خیلی، فیلم، فلفل	ل، گ	۳۰ و ۳۱ و ۳۲
۱۴	برگ انگور پهن است. من گلایی و گیلاس را خیلی دوست دارم.	هـ، /h/، ل، خ	۳۱
۱۵	هر قفل یک کلید دارد.	ق	۳۴
۱۶	معلم ما ساعت دارد. ساعت او مربع است. خورشید صبح زود طلوع کرد.	ـ، ص، ح، ط	۳۵
۱۷	پدر با سوئیچ ماشین را روشن کرد. او غذای خود را با روغن ذرت پخت. محمد در حمام با حوله خودش را خشک کرد.	چ، مصوت مرکب /ow/	۳۶ و ۳۷ و ۴۵ و ۴۷

ردیف	جمله	حروف آموزش داده نشده	صفحه
۱۸	ژاله با ماژیک یک نقاشی کشید	ـ	۴۱

نقد و بررسی مطالب بخش دوم (واحدهای درسی)

این بخش از کتاب، شامل ۳۰ درس با معرفی بیش از ۶۰ موقعیت کاربردی زبان است. ساختار واحدهای درسی: در کتاب «فارسی بیاموزیم» بنای آموزش بر روش ارتباطی است. در روش ارتباطی یادگیری زبان دیگر به منزله یادگیری ساختار دستوری زبان نیست، بلکه روشی برای انتقال پیام و انجام تبادل نظر روزمره است. بنابراین در ارائه مطالب دستوری در این کتاب، نظم خاصی وجود ندارد؛ هر جا اقتضا کند، مطلبی از دستور متناسب با متن ارائه می‌شود و چه بسا مطالب مشکل‌تر پیش از مطالب آسان‌تر بیاید. در این کتاب بیش از ۵۰ فعل آموزش داده شده است، اما برای آموزش آنها نمی‌توان دسته‌بندی منظمی را در نظر گرفت.

مبنای طراحی درس‌های این کتاب بر آموزش مهارت‌های چهارگانه گذاشته شده است. پرکاربردترین تمرین‌های مرتبط با آموزش این مهارت‌ها، عبارتند از:

۱. گوش کن و بخوان،
۲. گوش کن و کامل کن،
۳. گوش کن و پاسخ‌هایت را درست کن،
۴. با معلم و هم‌کلاسی‌هایت گفت‌وگو کن،
۵. جمله‌های به هم ریخته را مرتب کن،
۶. با افراد خانواده‌ات تمرین کن،
۷. تبدیل گونه نوشتاری به گفتار و گفتار به نوشتار.

متن‌ها و تمرین‌های این بخش عموماً تمرین‌های مناسبی است، با این وجود، در تعدادی از تمرین‌ها به عللی از جمله اشکالات تایپی، عدم دقت در صفحه‌آرایی و کم توجهی در چینش واژه‌ها و تنظیم جمله‌ها نقایصی ایجاد شده است.

در تمرین ۱ درس ۱۴ با عنوان «بفرمایید» که در آن خانم نادری ۵/۵ کیلو مرغ کیلویی ۶۰۰۰ تومان و یک کیلو گوشت، کیلویی ۴۰/۰۰۰ تومان خریده، اشتباه محاسبه رخ داده و

فروشنده جمع آنها را ۶۳/۰۰۰ تومان حساب کرده است، در حالی که قیمت کل ۷۳/۰۰۰ تومان می‌شود (ص ۱۲۳).

در تمرین ۲ درس ۱۶ که شماره تمرین هم ذکر نشده، مشتری یک کیلو سیب، کیلویی ۳۰۰۰ تومان و دو کیلو خیار، کیلویی ۱۵۰۰ تومان خواسته است، فروشنده جمع آن را ۲۰/۰۰۰ تومان محاسبه کرده، در حالی که جمع آن ۶۰۰۰ تومان است.

در تمرین ۶ درس ۱۸ که در آن کارهای یک روز مهرداد را (از صبح تا شب) به صورت مصور نشان می‌دهد، عنوان تمرین اشتباه است. «از صبح تا عصر» باید به «از صبح تا شب» تبدیل شود (ص ۱۵۰-۱۵۱).

در تمرین ۱۶ درس ۲۰ واحد شمارش «دانه» برای پیراهن مناسب نیست (ص ۱۷۰). در این کتاب در پردازش متن‌ها از جمله‌های مرکب استفاده نشده و تقریباً تمام جمله‌ها کوتاه و رسا هستند. انشای متن‌های کتاب، پاکیزه و متناسب با مباحث و موقعیت‌هاست و از اصطلاحات و تعبیرات مناسب استفاده شده است، عبارتهایی چون:

- «خواهش می‌کنم»، در جواب «متشکرم»
- «سلامت باشی» یا «ممنونم»، در جواب «خسته نباشی»
- «سر شما درد نکند» یا «خواهش می‌کنم»، در جواب «دست شما درد نکند»
- «قابل ندارد» در جواب «چه قدر می‌شود؟»
- «ممنونم» در پاسخ «قابل ندارد» (تمرین ۹ درس ۱۶، ص ۱۳۸).

زبان نثر در متن‌ها و تمرین‌ها زبان فارسی معیار است و از سره‌نویسی مفرط یا گرایش به ساختار زبان‌های بیگانه به جز یک مورد خودداری شده است؛ در تمرین ۴ درس ۴، با عنوان «سارا، این آناست»، در معرفی افراد، چندبار از ضمیر «این» استفاده شده است: «آرمان: سارا، این آناست. آنا، این سارا است» (قسمت اول تمرین ۱ ص ۶۵). این گونه جمله‌بندی‌ها گره برداری ترجمه‌ای از زبان انگلیسی است. در فارسی، در موقعیت معرفی فرد دیگر، معمولاً از ضمیر «این» به‌تنهایی استفاده نمی‌شود، مگر آنکه «این» صفت اشاره باشد، نه ضمیر اشاره، به این ترتیب: «این آقا ... است، این خانم، ... است». در زبان انگلیسی از ضمیر اشاره "this" برای معرفی فرد دیگر استفاده می‌شود: "This is Paula". حتی برای معرفی خود در مکالمه‌های تلفنی "This is" به جای "I am" استفاده می‌شود: "This is Mahmoud" به جای "I am Mahmoud" (شیرمحمدی، ۱۳۹۶: ۷۸)

غلط نگارشی در کتاب وجود ندارد، مگر یک مورد و آن فعل گفتار محاوره‌ای «می‌خوام» برای «می‌خواهم» است که «می‌خام» نوشته شده است (تمرین ۱۷ درس ۳۰، ص ۲۳۶).

در این کتاب شیوه نگارش خط فارسی مصوب فرهنگستان به جز مواردی اندک رعایت شده است. به عنوان مثال «چه طور» در درس‌های ۱، ۲ و ۳ به صورت پیوسته (چطور) نوشته شده، اما در درس ۴ جدا نوشته شده (چه طور). در مورد «چه قدر» هم چنین است. در درس ۱۶ با عنوان «این چند است؟» در تمرین ۴ پیوسته (چقدر) و در تمرین ۹ جدا (چه قدر) نوشته شده است (۱۳۳).

از علایم سجاوندی در همه درس‌ها درست استفاده شده است. اما علامت تشدید در بسیاری واژه‌هایی که حرف مشدد دارند، گذاشته نشده است. به عنوان مثال در دو کلمه کنار هم «نقّاشی» و «مجسّمه سازی» در اولی رعایت شده ولی در دومی رعایت نشده است (درس ۲۰، تمرین ۵، ص ۱۶۵).

د) نقد روشی

نقد روشی امکان بررسی روش کار نویسنده یا نویسندگان و نقد و تحلیل دقیق‌تر متن را به دست می‌دهد. برای آنکه هدف اصلی نقد روشی محقق شود، لازم است کار نقد بر مبنای اصول و روش‌های صحیح انجام گیرد و بهترین راه برای دست یافتن به اصول و روش‌های صحیح نقد، استفاده از متن خود کتاب است. در این کتاب دامنه متنوع مطالب و تمرین‌ها به اندازه‌ای است که زبان‌آموز به راحتی می‌تواند در موقعیت‌های گوناگون آموخته‌های خود را تمرین و تثبیت کند. تمرین‌هایی چون:

- با معلم و هم‌کلاسی‌هایت گفت‌وگو کن.
- گفت‌وگوی زیر را با افراد خانواده‌ات تمرین کن.
- متن را بخوان و به پرسش‌ها پاسخ بده.

در این کتاب، به ویژگی‌های شخصیتی و روانی فراگیران توجه لازم شده است، از جمله در درس ۱۴ با عنوان «بفرمایید» (از تمرین ۷ تا ۹) و درس ۱۷ با عنوان «شما چه دوست دارید؟» از انواع علاقه‌مندی‌های زبان‌آموزان، از جمله گرایش‌های ورزشی، تفریحی، هنری، سرگرمی و حتی خوراکی سخن به میان آمده است.

به منظور ایجاد آمادگی ذهنی و روانی فراگیران، در این کتاب به طور گسترده از ابزارهایی مانند تصویر، جدول، نمودار و تمرین‌ها و مطالب ابتکاری و مهیج استفاده شده است، از جمله مرتب کردن جمله‌های به هم ریخته، تشخیص شغل‌ها، رنگ‌ها، عددها، آشنایی با موقعیت‌های خرید و فروش، مهمانی‌ها و غیره.

ه. نقد فرهنگی - اجتماعی

علاوه بر معیارهای آموزشی رضی، این مقاله مجموعه‌ای از شاخص‌های نقد فرهنگی - اجتماعی را ارائه و کتاب فارسی بیاموزیم را از این منظر نقد می‌کند.

آغاز ارتباط کلامی در دیدار میان افراد اهمیت بسیاری دارد. این کتاب باب سخن را با «سلام» می‌گشاید و طی درس‌های ۱ تا ۳، به آموزش آن می‌پردازد. کاربرد این واژه محبت‌آمیز تقریباً تا آخر درس‌های آخر ادامه می‌یابد.

کاربرد واژه‌ها و عبارت‌های محاوره‌ای به جای واژه‌ها و عبارت‌های رسمی در موقعیت‌های ارتباطی می‌تواند ارتباطات اجتماعی را رونق بخشد و رابطه‌ها را صمیمی‌تر کند، به عنوان مثال استفاده از واژه «بابا» به جای «پدر» و «مامان» به جای «مادر» (ص ۵۵) و کاربرد واژه‌هایی که بار عاطفی بیشتری دارند، مانند استفاده از کلمه «جان» بعد از اسم افراد در استحکام و تعمیق رابطه‌ها مؤثر است. کاربرد ضمیر شخصی «تو» و معادل متصل آن «ت» است که در گفت‌وگوهای دوستانه و موقعیت‌های سلام و احوال‌پرسی‌های صمیمی نقش مؤثری دارد، همچنان که کاربرد مؤدبانه ضمیر «شما» برای دوم شخص مفرد در موقعیت‌های رسمی و احترام‌آمیز.

در این بخش، تمرین‌های زیادی برای نشان دادن نقش خانواده در تقویت علمی، تربیتی و اجتماعی فراگیران ارائه شده است. به عنوان نمونه می‌توان از تمرین ۶ درس ۲، با عنوان «مانند گفت‌وگوی زیر را با افراد خانواده‌ات تمرین کن»، نام برد. درس ۵ کتاب با عنوان «اهل کجایی؟» به مسئله ملیت و شناخت هویت زبان‌آموزان (ص ۶)، اختصاص داده شده است.

یکی از امتیازهای این کتاب انتخاب عنوانی است برای درس ۶، «شغل شما چیست؟» طرح این موضوع مانند بعضی از موضوع‌های حساس دیگر در درس‌های بعد هم ادامه می‌یابد. زبان‌آموزان با قرار گرفتن در فضای چنین موضوع‌هایی با واقعیت‌های اجتماعی آشنا می‌شوند و حس آینده‌نگری و داشتن شغل مناسب در آنها تقویت می‌شود.

از موارد قابل ذکر اینکه در بعضی موارد، کاربرد «شغل برای کاری که فرد انجام می‌دهد» چندان مناسب نیست، از جمله «دانش‌آموزی» یا «دانشجویی» که کار است، نه شغل. در فرهنگ‌ها شغل را فعالیتی تعریف می‌کنند که شخص به‌طور معمول انجام می‌دهد و از درآمد آن امرار معاش می‌کند (انوری، ۱۳۸۳: ۶۴۴)، بنابراین باید از دانش‌آموز و دانشجو پرسید «کار شما چیست؟» (تمرین ۱، درس ۷، ص ۸۳)

نویسندگان کتاب با تنظیم درس ۲۵، با عنوان «بهار چندمین فصل سال است؟» زمینه‌آشنایی زبان‌آموزان را با تعدادی از رسم‌های قدیم ایرانی فراهم آورده‌اند؛ در فرهنگ ایرانی عید نوروز سرآغاز تحول عظیم طبیعت و به تبع آن منشأ تحولات روحی و درونی است. جشن شب چله یا یلدا (بلندترین شب سال) از رسوم کهن ایرانی است که زبان‌آموزان در این درس با آن آشنا می‌شوند. آشنایی با فصل‌ها و ماه‌های هر فصل و خصوصیات هریک از آنها زبان‌آموزان را از تقویم (گاه‌نگاری) ایرانیان آگاه می‌کند. درس ۱۱ این کتاب با عنوان «چندساله هستی؟» در صفحه‌های ۱۱۱ و ۱۱۲ در کنار مطالب دیگر، به این موضوع نیز پرداخته است. میزان توجه مؤلفان کتاب به مسائل اعتقادی و دینی به علت موقعیت آموزشی آن در این کتاب اندک است و تنها دو بار از کلمه مسجد (در آموزش حرف ج) استفاده شده است. امید است در جلد‌های بعدی با فراهم شدن زمینه مناسب به این مسئله بیشتر پرداخته شده باشد. در این کتاب زن را به عنوان یک عضو فعال اجتماع در نقش‌های متفاوتی همچون، معلمی، پرستاری، خانه‌داری، پزشکی و غیره می‌بینیم (۷۷، ۸۰، ۸۳ و ۸۵...).

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با نقدهای پنج‌گانه ساختاری، محتوایی، زبانی، روشی و فرهنگی - اجتماعی که انجام شد نتایج زیر حاصل می‌شود:

از نظر ساختاری میان بعضی از درس‌ها که از لحاظ محتوا مشترک یا به هم نزدیک‌اند، فاصله ایجاد شده است. در بعضی از درس‌ها انسجام و ارتباط بین مطالب ضعیف است. موضوع و محتوای بعضی از تمرین‌ها با عنوان درس‌ها تناسب ندارد. فهرست مطالب کتاب ناقص است و فقط صفحه‌های ۵۳ تا ۲۲۹ (درس‌های ۱ تا ۳۰) را در بر می‌گیرد و مطالب قبل و بعد از آن قید نشده است. کتاب برخلاف شیوه مرسوم کتاب‌های فارسی از چپ به راست تنظیم شده است. کتاب فاقد فهرست منابع است.

از نظر محتوایی کتاب بدیع و روزآمد است به علاقه‌مندی‌های زبان‌آموزان توجه دارد، ولی علی‌رغم ابتکاری و بدیع بودن بسیاری از مطالب کتاب، بعضی از متن‌ها و تصاویر رنگ کهنگی دارد. در بعضی از درس‌ها به مطالب جنبی بیشتر از مطالب اصلی پرداخته شده است.

از نظر زبانی حدود ۲۰ درصد از واژه‌های انتخاب شده برای آموزش الفبا، دارای حروفی هستند که زبان‌آموز هنوز آنها را نیاموخته، در حالی که از او خواسته شده واژه‌ها را بنویسد. حدود ۵۰ درصد از جمله‌هایی که از زبان‌آموز خواسته شده آنها را بخواند، دارای حروفی است که هنوز آنها را نخوانده است و با آنها آشنایی ندارد. در بخش آموزش الفبا بعضی از صداها اصلاً آموزش داده نشده است. از جمله مصوت‌های کوتاه «اَ»، «اِ»، «اُ». عنوان بعضی از درس‌های آموزش الفبا ناقص است (شکل‌های مختلف همزه ناقص درس داده شده و در آموزش صدای /w/ باید از شکل رسم خط عربی آن پرهیز کرد. در بخش دوم کتاب (واحدهای درسی) به عللی، از جمله عدم دقت در تایپ، صفحه‌آرایی، چینش و تنظیم جمله‌ها نقایص زیادی ایجاد شده است. قواعد و آیین نگارش و ویرایش در بعضی موارد رعایت نشده است. از جمله پیوسته یا جدانویسی، تشدید کلمه‌های دارای حروف مشدد، نقش‌های اضافه که در این کتاب به صورت «ء» روی «ه/ه» غیر ملفوظ به کار می‌رود، در بعضی جاها از قلم افتاده است. مطالب دستوری (از ساده به مشکل) آموزش داده نشده است.

از نگاه روش‌شناسی کتاب ملاحظه می‌شود که وسعت حوزه‌های فعالیت‌ها، تمرین‌ها و فرصت‌های یادگیری سطوح کلاسی و خانوادگی زبان‌آموزان را پوشش می‌دهد و ابزارهای انتقال مفاهیم مانند تصویر و نمودار و جدول به‌خوبی در کتاب استفاده شده است. در زمینه فرهنگی و اجتماعی ابعاد متنوع و جالبی مورد نظر نویسندگان کتاب بوده است؛ توجه به نقش و اهمیت عنصر سلام کردن در ارتباط‌های اجتماعی به ویژه در فرهنگ شرقی و ایرانی، توجه به جایگاه خانواده، توجه به واژه‌ها و عبارت‌های لازم برای ارتباط‌های صمیمی و رسمی در موقعیت‌های مختلف به‌خوبی مطرح شده است. نکته‌ای که نباید از نظر دور داشت، تفاوت قایل شدن میان شغل و کار است که از جمله در مورد دانش‌آموز بودن و دانشجو بودن به این تفاوت توجه نشده است.

دیدن این نکات و اعمال تغییرات لازم در متن کتاب این اثر را به متنی یکدست، تا حدود زیادی کامل و مناسب برای آموزش زبان فارسی به زبان‌آموزان خارجی تبدیل خواهد کرد.

کتاب‌نامه

- اسکندری، بابک (۱۳۹۶). تحلیل و نقد کتاب آموزش کاربردی واژه‌های زبان فارسی بر مبنای شاخص‌ها و معیارهای آلن کانینگز ورث. به کوشش مهین ناز میردهقان. مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، جلد دوم. تهران: نشر خاموش.
- امانی طهرانی، محمود (۱۳۸۹). ساختار ویژگی‌های کتاب‌های درسی. گروه بررسی محتوای آموزشی - پرورشی اداره کل برنامه درسی و بررسی محتوای آموزشی. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- انوری، حسن (۱۳۸۳). فرهنگ سخن، تهران: سخن.
- حسینی لرگانی، مریم؛ ابوالحسنی چیمه، زهرا (۱۳۹۶). آموزش کدام فرهنگ؟ بررسی تطبیقی مضامین فرهنگی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی. به کوشش مهین ناز میردهقان. مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان. جلد اول. تهران: نشر خاموش.
- دهقانی، رضا (۱۳۹۷). اصول نقد و تحلیل محتوا. وب سایت سازمان تبلیغات اسلامی. در دسترس در نشانی اینترنتی <http://old.ido.ir/a.aspx?a=1386050101>
- ذوالفقاری، حسن؛ غفاری، مهید؛ محمودی بختیاری، بهروز (۱۳۹۶). فارسی بیاموزیم، جلد اول، ویراست دوم. تهران: انتشارات مدرسه.
- _____، کتاب راهنمای معلم فارسی بیاموزیم: آموزش زبان فارسی دوره مقدماتی (جلد اول) چ ۴، تهران: سمت.
- رشیدی، ناصر؛ اله یار، فرزانه (۱۳۹۴). توصیف و تحلیل مجموعه فارسی بیاموزیم بر اساس الگوی لیتل جان (۲۰۱۱)، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان. دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۱۰۳-۱۳۶.
- رضایی، حدائق؛ علی‌پور، محمد (۱۳۹۱). بررسی متون خوانداری مجموعه فارسی بیاموزیم بر اساس نقش‌های هفت‌گانه زبان از دیدگاه هلیدی، پژوهش‌نامه ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، دوره ۱، شماره ۲، پاییز و زمستان، صص ۱۶۳-۱۷۹.
- رضی، احمد (۱۳۸۸). شاخص‌های نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی. تهران: سخن سمت. شماره ۲۱. صص ۲۱-۳۰
- ریاحی، محمداسماعیل (۱۳۸۷)، مطالعه تطبیقی موقعیت و جایگاه سالمندان در جوامع گذشته و معاصر. سالمند: مجله سالمندی ایران. ۳ (۳ و ۴): ۱۰-۲۱

- شیری، محمد (۱۳۹۴). جمله‌سازی و مکالمه انگلیسی، تهران: کلیدر.
- غریبی، افسانه (۱۳۹۶). چهارچوب‌های نقد مواد آموزشی: معرفی و مقایسه موردی دو چهارچوب کانینگز ورث و لیتل جان. به کوشش مهین‌ناز میردهقان. مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، جلد اول.
- فرخ‌زاده، علی اصغر (۱۳۸۶). نقد و بررسی کتب درسی. اداره تکنولوژی و گروه‌های آموزشی استان بوشهر. گروه‌های آموزشی متوسطه نظری، گروه آموزشی علوم اجتماعی متوسطه دوم.
- کیاشمشکی، لیلا؛ صحرایی، رضامراد (۱۳۹۶). نقد مجموعه آموزشی فارسی شیرین است. مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، ج ۱، به کوشش مهین‌ناز میردهقان، تهران: نشر خاموش.
- وکیلی‌فرد، امیررضا؛ آقایی، حمید (۱۳۹۵). بررسی مقابله‌ای تصاویر به کار رفته در کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» و «زبان فارسی» از منظر نشانه‌شناسی اجتماعی تصویر. مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، ج ۱، به کوشش مهین‌ناز میردهقان، تهران: نشر خاموش.